

Кичэлин төр : Тоолгч нерн. Дассан давтлһн.
Хаврин йиртмж. 6 класс.

Кичэлин күцл: тоолгч нернэ туск медврэн батлһн; хаврин йиртмжин тускар күүндвр кеж, сурһульчнрин келлһинь өргжүлж, хаврин йиртмжин темдгүд медж авлһн; йиртмж харлһна төр тэвлһн.

Эрдм – сурһулин күцлмүд: урн үгин зокъялмудыг айслулж умшлһн.

үзсн, хэлэсн, медсн юмна тускар эврәннь ухан-тоолвран медүллһн.

шалһлһна медәһән амн үгәр келлһн.

Уха заагч сурһмжин күцлмүд: теегән харлһна туск уха заагч сурһмж өглһн.

Кичэлин янз – келлһ өргжүллһнэ кичэл.

Дасхлһна кев - янзс болн эв – аһс:

Хаврин туск текст, шүлгүд айслулж умшлһн, күүндвр тогталһн, текст тогталһн, шалһлтын күүндвр, тоолгч нернэ әңгсин медвр батлж авлһн.

Кичэлин дөңцлмүд: Компьютер, зургуд, таблиц, карточкс.

Кичэлин йовуд:

I. Орг. момент. Таньлдлһн.

1) Мендвт, күүкд! Эндр тана школд дала гиичнр ирсн бээнэ. Би теднэ негнь. Би Ик Царнгасв. 1-гч тойгта школын багшв. Мини нерн Ольга Николаевна. Тадна нерд би завсрт медэд авчкв. Нанд бас 6 класс бээнэ. Мини сурһульчнр намаг тадн тал йовжахинь медчкэд, видеобичг таднд илгэв. Хэлэхмн!

(видеобичг үзүллһн)

2) Тегэд, күүкд, Ик Царнга 1-гч школын күүкдин телефона тойг нанд бээнэ, эс гиж бичг бичэд илгәтн. Нанд бас йир соньн болжана. Тадн сән күүкд болх өңгтәт. Би таднла бас сээнэр таньлдхар бээнэв. Таднла таньлдж болхий? Би бас таднд соньн болхла, эврәннь тускар келж өгнэв.

- Тана школд кедү күүкд сурна? (мана школд 300 зун шаху сурһульч сурна)
- Тана өрк-бүлд кедү күн бээнэ?
- Эк-эцктн альд көдлнэ?
- Чамд ахнр-дүүнр бэәнү?
- Чини эгч(ах, дү көвүн, дү күүкн кедүтә? Кедүдгч класст орна?
- Чини ээж-аав кедүтә?
- Чия маран кичэлд дуртавч?
- Эн кичэл долан хонгин ямаран одрт болна?
- Эн кичал тооһарн кедүдгч болна? Багшнь кемб?
- Чини дурта керг-үүлдвр ямаран? (Би дегтр умшхдан дуртав.).
- Танад хөд бэәнү?

Манад 12 хөн бээнэ. Мана хөд эн жил хошад хурһд һарһжана. Мини байрт, хөөнэ төл өсч йовна. «Мал өсксн күүнэ амн тоста» гиһэд хальмг улс келчксн бээнэ. Тегэд ода эн сээхн хаврин кемлэ селәнәхн окотан давулад, малыннь төлән сээнэр авхар шунжана. Хальмг улсин өрк-бүлд болһнд мал өскдг улс бээнэ. Хальмгуд тохмарн - мал өскдг улс. Тегэд, тана эк-эцкнтн, элгн-саднантн күнд малчнрин көдлмшнь олзта болтха, маларн байн болтха!

II. Шин төр:

1) Күүкд, би таднла таньлдсндан йир ик гидгэр байрлжана. Тадн йир соньн улс бээжит! Зуг би таднас дөңһ сурн гижэнэв. Би ил кичэл үзүлхэр ирсн багш. Тадн нанд нөкд болтн! Көдлий!

Күүкд, би таднд Кедү? Кедүдгч? Кедүтэ? Кедүһэд? гидг үгмүдтэ сурврмуд тэвэд бээнэв. Тегэд, мана кичэлин төр ямаран? Чик. Тоолгч нерн. Дассан давтлһн. Мана келлһнд тоолгч нерд олар олзлгдна. Тоолгч нерн юмна то, диг-дара, нас медүлдг үгмүд. Эдн чинрэрн 6 энгд хувагдна. Ода мини өгсн карточкс олзлад келтн:

- Ямаран тоолгч нерд мадн күүндвртэн олзлв?

Карточк

№	Тоолгч нерн	Сурврмуд	Үлгүрнь
1	Үндсн тоолгч нерн (порядковое числ.)	Кедү?	Тавн, хөрн
2	Дара тоолгч нерн (количественное числ.)	Кедүдгч?	Тавдгч, хөрн негдгч
3	Нас медүлгч тоолгч нерн (возрастное числ.)	Кедүтэ?	Тавта, хөрн негтэ
4	Цуглулгч тоолгч нерн (собираательное числ.)	Кедүлн?	Тавулн, хөрн хоюрн
5	Хувагч чинрлгч нерн (разделительное числ.)	Кедүһэд?	Тавад, хөрн хошад
6	Хүв медүлгч чинрлгч нерн (дробное числ.)	Дөрвнэ негнь (1/4), өрөл(1/2)	

2) - Күүкд, тана герин даалһвр ямаран билэ? (Интернетас хаврин туск шүлгүд олж авх, айслулж умшх). Мана зальмг утх-зокъялд хаврин туск, тег хаврт ямарвн болдгин туск шүлгүд олн. Би бас нег шүлг олж авв. Эн шүлг Көглтин Даван шүлг. (СЛАЙД 1,2)

Апрель сар каңкнж
Аһар жирһлэр дүүргв.
Шовуд теңгрт жиргж
Шуугад багарн нисв.
Нилх бичкн хурһд
Ноханд наадад тоглылдв.

Һамһр цецгс салькнд
Һахнж дольгарад нээхлв...
Хаврин хээртэ нарнд
Хөвтэ бичкдүд ханв.
Хальмг мануртсн тег
Хавж байсад наадв.

- Кен дөкэд шүлгэн маднд айслулж умшна?
- Эн шүлгүд юуна тускар? (хаврин).
Тегэд, эн кичэлдэн мадн юуна тускар күүндхмн? Чик.

Девтрэн кичэлин төр бичэд авчктн. (слайд № 3)

II. 3) Багшин үг. Слайд олзлад хаврин тускар келж өгх.

Слайд 4. Хаврт хальмг тег күчтэ сээхнинь цуһар меднэ.

Слайд 5. Наласн, эң зах уга көк теегэр шар, улан, цаһан бамб цецгүд урһна.

Слайд 6-7.Өндр цеңкр теңгрт олн шовуд дуулднэ, кеер мал идшлнэ. Эн бээдл күн болһна нүд, седкл байрлулна.

Слайд 8.Хаврт цуг эмд тоот сергэд, шинэс жирһлэн эклнэ.

Слайд 9.Зурмна ишкрлһн, шовудын дун, үкр малын мөөрлһн – цуг мана теегин кеермж, күчн.

Слайд 10.Эн кемд тег сер-сер гисн салькта, бүр-бүр гисн хурта йоста Бумбин орн болж медгднэ.

4) Работа по слайдам. Слайд олзлад, үгин нийцлһс тогталһн.(устно)

(көк теңгр, цаһан үүлн, эн зах уга тег, хөд теегт, тоһрудын би, үкрмүдин мөөрлһн, хойр тоһрун н.ч.).

5) Зэңгс тогталһн. Күүкд чадсарн зэңгс тогтана. **Зэңгсэн девтртэн бичх.**

ФИЗМИНУТК-нүдэн амрахмн (Сө -унтхмн! өдр-босхмн!)

6) Зургар көдллһн, текст тогталһн. Хавр үзүлжэх зургар (багш өгсн толь олзлад) **келвр тогтахмн.**

Толь: зургин өмн бийд- на переднем плане картины;

тал дунднь – в центре;

деернь – сверху;

барун бийд – справа;

зүн бийд – слева;

ца – за.

Эн сээхн зургар мадн келвр тогтавидн. Мана келвр бас гем уга болв. Зуг дэкэд ю немж болх?

7) Текстар көдллһн. Диктор болад умшллһн.

Эн зургт хальмг тег үзүлгджэнэ. Хальмг теегт хавр йосндан ирчкж. Бамб цецг - жирһлин цецг, гиж эмтн келнэ. Эн цецгэ йир сээхн, күүнэ нүднэ хужр байрлулна. Тегэд, зург цокач цецгэлжэх бамб цецг үзүлж. Зургин өрәлинь көк теегт урһжах улан, шар бамб цецгэс эзлжэнэ. Хойрдгч өрәлинь өндр цеңкр теңгр эзлж. Зургин тал дунд холас үзгджэх элвг уста нур күүнэ седкл байрлулна. Мана теегт, эмтэ тоотд усн кергтэ. Улан, шар, цаһа, цеңкр өңгтэ шир олзлад, автор теегин цевр аһар, жирһлин эмдрлт, цуг тоотн байр маднд медүлжэнэ.

Багшин үг: - Зуг дэкэд ю немж болх?

Иим сээхн һазр – мана зөөр!

Һазран харх зөвтэвидн. Улан дегтрт орсн бамб

цецгэ, гөрөс, һард, улан чеежтэ казаркиг дэкэдчн талдан аң, шовудыг харх кергтэ.

III.Мана кичэл давв. Эндр мадн тоолгч нердин эңгс батлввидн, хаврин йиртмжин туск күүндвр тогтавидн. Нанд тадн йир таасгдвт.

- Таднд, күүкд, эн кичэл ямаран болж медгдв?

- Эндр тадн яһж көдлвт? Ямаран темдгүд тадн бийдэн тэвжэнэт?

Герин даалһвр өглһн.

Сээнэр көдлсн күүкдт мини белг. Хальмг улс гиичд хоосн һартаһан оддмн биш. Сурһулян цааранднь сээнэр суртн, эк-эцкдэн тоомсрта үрдуд болтн.

Кичэлин шинжлт

Кичэлин төр : Тоолгч нерн. Дассан давтлһн. Хаврин йиртмж. 6 класс.

Кичэлин күцл: тоолгч нернэ туск медврэн батлһн; хаврин йиртмжин тускар күүндвр кеж, сурһульчнрин келлһинь өргжүлж, хаврин йиртмжин темдгүд медж авлһн; йиртмж харлһна төр тэвлһн.

Эрдм – сурһулин күцлмүд: урн үгин зокъялмудыг айслулж умшлһн. үзсн, хэлэсн, медсн юмна тускар эврәннь ухан-тоолвран медүллһн. шалһлһна медәһән амн үгәр келлһн.

Уха заагч сурһмжин күцлмүд: теегән харлһна туск уха заагч сурһмж өглһн.

Дасхлһна кев - янзс болн эв – аһс:

Хаврин туск текст, шүлгүд айслулж умшлһн, күүндвр тогталһн, текст тогталһн, шалһлтын күүндвр, тоолгч нернэ әңгсин медвр батлж авлһн.

Кичэл урдк кичэлмүдтә залһлдата. Урднь дассн тоолгч нердин әңгс күүкд карточк олзлад сергәж авсмн; багшта болсн таньлдана күүндврәс эдн бас тоолгч нерд олж авсмн.

Герин даалһвран күцәхин төлә күүкд ИКТ олзлад, интернетас хаврин туск шүлгүд олж авад айслулж умшсмн.

Шин төр хаһлһна кемд хаврин туск олн сдайд олзлгдсмн. Хальмг теегин сәәхнинь күүкд слайдас үзв, багш шарлж авч ирәд күүкдт үнринь медүлв. Сурһульчнр соньмсад, «хальмг һазр хаврт йоста Бумбин орн болдгнь» тогтав.

Нәәмдгч, йистгч слайд олзлад, күүкд үгин ниицлһс тогтавв, үгин ниицлһнәсн зәңгс тогтавв. Хөһннь хавр үзүлжәх зургар келвр тогтасмн. Келвр тогтахларн зургин өмн, тал дунднь, деер, барун бийд, зүн бийд, ца гидг үгмүд олзлх кергтә билә.

Багш үлгүрләд өгсн хаврин зургин туск текст күүкд диктор болад наадад умшв. Текст олзлһна көдлмш юн учрар кергтә гихлә, олн зүсн чеежин тоолвр батлһна: умшлһна дасвр, бичмр дасвр, үзмр дасвр, келлһнә дасвр, шин үгмүд даслһн, орчулһна дасвр. Көдлмшин аштнь күүкдт һазран харх, тегиннь шовудыг, аңгудыг харх уха зүүлһнә төр тэвгдв.

Күүкдиг мөнд- эрүл бәәхин төлә физминутк давулгдв.

Герин даалһвр дифференцированн болв. Цугтаднь үзсн, соңссн тоотан зурх һол күцл тэвгдв (мини-проект); наадк чадснь – зурсн зургарн келвр тогтах.

Кичәлд тэвгдсн күцлмүд күцв, күүкд олн-зүсн даалһвр күцәв, дассан давтад, шин медрл авцхав, шин багшта таньлдв, видеобичгәр талдан школын сурһульчнрла таньлдв.